

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення Вченої ради університету
30 серпня 2024 року,
Протокол № 1

Ректор, голова вченої ради університету, доктор
юридичних наук, професор

_____ Олег ОМЕЛЬЧУК

М.П.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«АРХЕОЛОГІЯ»
для підготовки на першому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра
за спеціальністю 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
за денною формою навчання**

м. Хмельницький

2024

РОЗРОБНИК:

Професорка кафедри теорії та історії
держави і права, кандидатка історичних
наук, доцентка
27 серпня 2024 року

_____ Надія СТЕНЬГАЧ

СХВАЛЕНО:

Рішення кафедри теорії та історії держави і права
27 серпня 2024 року, протокол № 1

Завідувач кафедри, доктор історичних наук,
професор
27 серпня 2024 року

_____ Леонід МІСІНКЕВИЧ

Декан юридичного факультету
кандидат юридичних наук, доцент
28 серпня 2024 року

_____ Віктор ЗАХАРЧУК

ПОГОДЖЕНО

Рішення методичної ради університету
29 серпня 2042 року, протокол № 1

Голова методичної ради університету,
кандидатка наук з державного управління,
доцентка
29 серпня 2024 року

_____ Ірина КОВТУН

Обліковий обсяг програми – 0,87 ум.др.арк.

ЗМІСТ

		Стор.
1.	Опис навчальної дисципліни	– 3
2.	Формування компетентностей та заплановані результати навчання	– 5
3.	Програма навчальної дисципліни	– 8
4.	Структура вивчення навчальної дисципліни	– 10
	4.1. Тематичний план навчальної дисципліни	– 11
	4.2. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять	– 12
	4.3. Завдання для самостійної роботи студентів	– 12
	4.4. Індивідуальні завдання	– 13
5.	Методи навчання та контролю	– 14
6.	Схема нарахування балів	– 15
7.	Рекомендована література	– 18
	7.1. Основна література	– 18
	7.2. Допоміжна література	– 18
8.	Інформаційні ресурси в Інтернеті	– 21

1. Опис навчальної дисципліни

1. Шифр і назва галузі знань	– 01 Освіта/Педагогіка
2. Код і назва спеціальності	– 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)
3. Назва спеціалізації	– Бакалавр середньої освіти з історії, громадянської освіти та правознавства
4. Назва дисципліни	– Археологія
5. Тип дисципліни	– Обов'язкова
6. Код дисципліни	– ОП.014.Б.1
7. Освітній рівень, на якому вивчається дисципліна	– перший
8. Ступінь вищої освіти, що здобувається	– бакалавр
9. Курс / рік навчання	– перший
10. Семестр	– перший
.	
11. Обсяг вивчення дисципліни:	
.	
1) загальний обсяг (кредитів ЄКТС / годин)	– 3,5/105
2) денна форма навчання:	

	аудиторні заняття (годин)	–	44
	% від загального обсягу	–	42
	лекційні заняття (годин)	–	22
	% від обсягу аудиторних годин	–	21
	семінарські заняття (годин)	–	22
	% від обсягу аудиторних годин	–	21
	самостійна робота (годин)	–	61
	% від загального обсягу тижневих годин:	–	58
	аудиторних занять	–	4
	самостійної роботи	–	6
	3) заочна форма навчання:		
	аудиторні заняття (годин)	–	
	% від загального обсягу	–	
	лекційні заняття (годин)	–	
	% від обсягу аудиторних годин	–	
	семінарські заняття (годин)	–	
	% від обсягу аудиторних годин	–	
	самостійна робота (годин)	–	
	% від загального обсягу тижневих годин:	–	
	аудиторних занять	–	
	самостійної роботи	–	
12	Форма семестрового контролю	–	залік
13	Місце дисципліни в логічній схемі:		
	1) попередні дисципліни	–	
	2) супутні дисципліни	–	ОП.014.Б. Вступ до спеціальності та основи наукових досліджень, ОП.014.Б.9 Історія Стародавнього світу, ОП.014.Б.14 Джерелознавство
	3) наступні дисципліни	–	ОП.014.Б.5 Стародавня історія України, ОП.014.Б.15 Історичне краєзнавство, П.014.Б.1 Навчальна археологічна практика
14	Мова вивчення дисципліни	–	українська.

2.1. Вивчення курсу передбачає формування у фахівців таких загальних компетентностей:

	Загальні компетентності: ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. ЗК 5. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності. ЗК 9. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями. ЗК 10. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. ЗК 16. Здатність цінувати та поважати різноманітність та мультикультурність. ЗК 17. Здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології з дотриманням етично-правових норм в умовах євроінтеграційних процесів. Спеціальні, фахові компетентності: СК 1. Здатність виконувати вимоги Державного стандарту базової середньої освіти у професійній діяльності. СК 6. Здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів. СК 9. Здатність формувати ціннісні ставлення в учнів. СК 10. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності. СК 11. Здатність використовувати цифрові технології в освітньому процесі, створювати та використовувати цифрові освітні ресурси.
Програмні результати навчання	РН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел РН 6. Знати законодавчі вимоги щодо змісту загальної середньої освіти відповідного рівня та форм організації освітнього процесу (державні стандарти, типові освітні програми, модельні навчальні програми).

	РН 7. Демонструвати академічні знання з освітньої галузі/навчального предмету (інтегрованого курсу) і володіти методиками і технологіями моделювання змісту навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів. РН 8. Добирати дидактичні матеріали для вивчення учнями окремих тем/розділів навчальної програми відповідно до обов'язкових результатів навчання. РН 11. Добирати доцільні сучасні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів засобами освітньої галузі/навчального предмету (інтегрованого курсу) відповідно до визначених теми, мети і завдань уроку РН 15. Використовувати інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі та для професійного розвитку, створювати та використовувати цифрові освітні ресурси. РН 18. Дотримуватися академічної доброчесності, вимог з охорони авторських прав під час використання та поширення електронних (цифрових) освітніх ресурсів.
--	--

2.2 Заплановані результати навчання

<i>Після завершення вивчення дисципліни здобувач повинен продемонструвати такі результати навчання:</i>	
1. Знання	
1.1	Знати етапи вивчення археології, сучасні наукові підходи до) висвітлення ключових проблем археологічних досліджень
1.2	Знати основні досягненнями сучасної археологічної науки як у) теоретичному, так і у практичному плані, закласти основи для подальшого накопичення конкретно-історичних знань і методологічних навичок, щоб успішно використовувати їх у дослідженні давньої історії України
1.3	знати основні епохи та їх археологічні культури, висвітлювати їх) етнокультурні особливості;
1.4	Знати понятійно-термінологічний апарат курсу;)
1.5	Знати види археологічних пам'яток та джерел, а також методи польових) та лабораторних досліджень, які існують в археології.
2. Розуміння	
2.1	Пояснювати зміст дефініцій основних термінів, що розкривають суть) історичного розвитку; вміти синхронізувати різні періодизації

первісного суспільства, складати таблиці археологічних культур, працювати з історичними картами; вміти використовувати історичні та археологічні терміни та поняття під час усних відповідей на семінарських заняттях, застосовувати терміни гуманітарних та природничих наук при характеристиці окремих археологічних епох та культур.	
2.2	Вміти аналізувати підходи до вивчення старожитностей та давньої історії, обґрунтовувати свою світоглядну позицію щодо процесів розвитку археологічних культур на території України.
3. Застосування знань	
3.1	Здатність відшуковувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).
3.2	Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно пошукові системи
3.3	Здатність працювати в міжнародному контексті і реалізовувати спільні проекти у сфері історії та/або археології з європейськими та євроатлантичними інституціями.
4. Аналіз	
4.1	Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.
4.2	Аналізувати теоретичні та методологічні проблеми сучасної історичної науки, критично оцінювати стан проблеми та результати останніх досліджень.
4.3	Виявляти специфіку в підходах до вирішення проблем в галузі історії та археології представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки.
5. Синтез	
5.1	Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.
5.2	Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.
6. Оцінювання	
6.1	Оцінювати історичну повноцінність археологічних пам'яток;
6.2	Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки детальні знання про певний історичний період або проблему.
6.3	Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними,

) архівними та іншими історичними джерелами.	
6.4	рекомендувати впровадити кращий досвід розвинутих країн в організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України
7. Створення (творчість)	
7.1	Акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.
7.2	Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності

3. Програма навчальної дисципліни

Тема № 1. Археологія як наука.

Предмет та завдання археологічних досліджень. Археологія в системі історичних знань та зв'язок з іншими науками. Типи археологічних пам'яток. Категорії археологічних джерел.

Тема № 2. Історія археології в Україні.

Датування в Археології. Основні етапи розвитку археології. Витоки археології. Антикварний період.

Становлення археології як науки. Археологія України за часів Російській імперії. Відкриття перших музеїв на півдні.

Розкопки античних міст та скіфських царських курганів, давньоруських міст. Археологічні з'їзди. Археологія в Україні протягом XX – початку XXI ст. Інститут археології НАН України.

Видатні відкриття українських археологів. Сучасний стан української археології. Археологічна періодизація. Абсолютна та відносна хронологія. Методи датування в археології.

Тема № 3. Методи археологічного дослідження.

Законодавство України щодо збереження археологічної спадщини. Методи польових досліджень. Археологічні інструменти та прилади. Розвідка.

Методи проведення археологічних розкопок могильників та поселень. Фіксація археологічних джерел під час польових досліджень. Лабораторно-камеральні методи дослідження.

Вироби з каменю, кераміки, металу, кістки, дерева, скла та ін. Перевезення, консервація, реставрація та збереження археологічного матеріалу. Паспортизація, каталогізація.

Тема № 4. Кам'яна доба в Україні.

Ранній палеоліт в Україні. Загальна характеристика. Архантропи. Клімат. Фауна та флора. Знаряддя праці.

Середній палеоліт (Мустьєрська епоха). Загальна характеристика. Палеантропи. Клімат. Знаряддя праці. Поховання. Житла.

Пізній палеоліт. Загальна характеристика. Неоантропи. Клімат. Фауна та флора. Знаряддя праці. Житла. Мистецтво та світогляд палеолітичної епохи на території України.

Мезоліт. Загальна характеристика мезоліту України. Знаряддя праці, житла.

Загальна характеристика неоліту. Неолітичні культури на терені України.

Тема № 5. Енеоліт на території України.

Характеристика епохи палеометалу (розвиток відтворюючого господарства; поява металообробки; ремесла; інтенсифікація обміну; зміни у системі власності; суспільні відносини).

Землеробські культури Правобережжя та Подністров'я (Трипільська, Гумельницька). Скотарсько-землеробські культури Закарпаття, Волині, Поділля (лендельська, лійчастого посуду, кулястих амфор, полгарська, баденська).

Скотарські культури степу України (Середньостогівська культура. Ямна культурно-історична спільність). Ранній енеоліт Криму – Кемі-обінська культура.

Тема № 6. Доба бронзи.

Характеристика бронзового віку. Історія дослідження. Хронологічна періодизація пам'яток епохи бронзи.

Ранній період епохи бронзи. Культури середнього періоду епохи бронзи.

Культури пізньої бронзи. Культури Закарпаття (Отомань, Станівська).

Тема № 7. Ранній залізний вік.

Загальна характеристика та періодизація. Передскіфський період. Кіммерійські старожитності. Чорноліська культура. Фракійський гальштат. Лужицька та висоцька культури.

Скіфський період. Загальна характеристика та межі Скіфії. Скіфські «царські» кургани. Скіфські городища. Звіриний стиль у мистецтві. Культури скіфського часу.

Сарматський період. Загальна характеристика сарматської культури. Скіфська держава в Криму.

Тема № 8. Античні держави Північного Причорномор'я.

Основні етапи та причини грецької колонізації Північного Причорномор'я. Періодизація античної цивілізації в цьому регіоні. Дослідження.

Античні міста у Нижньому Побужжі і Подністров'ї (Борисфен, Ольвія, Тіра, Ніконій, о-в Левке).

Античні міста в Криму (Херсонес, Калос-Лімен, Керкінітіда, Боспорська держава). Сільські поселення (хори) грецьких міст-держав Північного Причорномор'я.

Матеріальна культура та побут античних міст-держав Північного Причорномор'я.

Тема № 9. Культури другої пол. I тис. до н.е. – першої пол. I тис. н.е.

Проблема походження слов'ян. Археологічна періодизація ранньослов'янського часу. Кельти.

Класичні пам'ятки латену на території України. Скарби.

Культури пізньолатенського та римського часу: зарубинецька, пошенст-лукашівська, пшеворська, липицька.

Культури пізньоримського часу: черняхівська, київська, карпатських курганів, вельбарська.

Тема № 10. Слов'янські культури раннього середньовіччя.

Археологія Русі. Культури раннього середньовіччя V-VII ст.: корчацько-празька, пенківська, колочинська.

Східнослов'янські культури періоду VIII – IX ст.: тип Лука-Райковецька, волинцевська, роменська.

Загальна характеристика епохи Київської Русі. Історія дослідження. Городища, селища, могильники.

Археологія Києва Чернігова, Переяслава, Вишгорода, Галича, Львова, Новгород-Сіверського, Кам'янця-Подільського.

Тема № 11. Середньовічна археологія України. Пам'ятки козацьких часів.

Історія дослідження. Салтівсько-маяцька культура.

Балкано-дунайська культура. Пам'ятки кочовиків Степового Подніпров'я та Північно-Західного Причорномор'я IX – XIV ст.

Пам'ятки Криму. Печерні міста.

Археологія козацької доби. Запорозькі Січі.

Оборонні замки-фортеці.

Розкопки під Пилявцями.

4. Структура вивчення навчальної дисципліни

4.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ те-	Назва теми	Кількість годин
		Денна форма навчання

ми		Усього	у тому числі					Усього
			Лекції	Сем. (прак.)	Лаб. р.	Ін. зав.	СРС	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Тема 1. Археологія як наука	8	2	2	-	-	4	8
2.	Тема 2. Історія археології в Україні. Датування в Археології	8	2	2	-	-	4	8
3.	Тема 3. Методи археологічного дослідження	8	2	2	-	-	4	8
4.	Тема 4. Кам'яна доба в Україні	10	2	2	-	-	6	10
5.	Тема 5. Енеоліт на території України	10	2	2	-	-	6	10
6.	Тема 6. Доба бронзи	10	2	2	-	-	6	10
7.	Тема 7. Ранній залізний вік	10	2	2	-	-	6	10
8.	Тема 8. Античні держави Північного Причорномор'я	10	2	2			6	10
9.	Тема 9. Культури другої пол. I тис. до н.е. – першої пол. I тис. н.е.	10	2	2	-	-	6	8
10.	Слов'янські культури раннього середньовіччя. Археологія давньоруської держави.	10	2	2			6	
11.	Середньовічна та козацька археологія України	11	2	2			7	
	Всього годин	105	22	22	-	-	61	105

4.2. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назви тем	Кількість годин
		Денна форма
1.	Тема 1. Археологія як наука.	2
2.	Тема 2. Історія археології в Україні. Датування в Археології.	2
3.	Тема 3. Методи археологічного дослідження.	2
4.	Тема 4. Кам'яна доба в Україні	2
5.	Тема 5. Енеоліт на території України	2
6.	Тема 6. Доба бронзи	2
7.	Тема 7. Ранній залізний вік	2

8.	Тема 8. Античні держави Північного Причорномор'я	2
9.	Тема 9.Культури другої пол. I тис. до н.е. – першої пол. I тис. н.е	2
10.	Тема 10. Слов'янські культури раннього середньовіччя	2
11.	Тема 11. Середньовічна та козацька археологія України	2
	Всього годин:	22

4.3. Завдання для самостійної роботи студентів

№ з/п	Назви тем та зміст завдань		Кількість годин
			Денна форма
1.	Тема 1. Археологія як наука.		4
	Завдання:	1. Визначити основні етапи становлення археологічної науки в Європі та Україні.	
2.	Тема 2. Історія археології в Україні. Датування в Археології.		4
	Завдання:	1. Визначити основні проблеми охорони пам'яток археології в Україні.	
3.	Тема 3. Методи археологічного дослідження.		4
	Завдання:	1. Зробити аналіз методики розкопок стародавніх поселень і городищ; нек-рополів; курганів; стародавніх поховань.	
4.	Тема 4. Кам'яна доба в Україні		6
	Завдання:	1. Визначити пам'ятки кам'яного віку на Поділлі і Волині.	
5.	Тема 5. Енеоліт на території України		6
	Завдання:	1. Дослідити пам'ятки енеоліту на Поділлі і Волині.	
6.	Тема 6. Доба бронзи		6
	Завдання:	1. Дослідити пам'ятки бронзи на Поділлі і Волині.	
7.	Тема 7. Ранній залізний вік		6
	Завдання:	1. Дослідити пам'ятки раннього залізного віку на Поділлі і Волині.	
8.	Тема 8. Античні держави Північного Причорномор'я		6
	Завдання:	1. Визначити економічні та культурні взаємозв'язки античних міст Північного Причорномор'я та	

		населенням Правобережної України античної епохи.	
9.	Тема 9. Культури другої пол. I тис. до н.е. – першої пол. I тис. н.е.		6
	Завданн я:	1. Визначити, які культури існували на Поділлі і Волині в період другої пол. I тис. до н.е. – першої пол. I тис. н.е..	
10.	Тема 10. Слов'янські культури раннього середньовіччя.		6
	Завданн я:	1. Визначити, які слов'янські культури раннього середньовіччя існували на Поділлі і Волині.	
11.	Тема 11. Середньовічна та козацька археологія України.		7
	Завданн я:	Визначити, які битви козацького часу відбулися на Волині і Поділлі.	
Всього годин:			61

4.4. Індивідуальні завдання

У процесі вивчення навчальної дисципліни студенти виконують індивідуальні завдання у вигляді науково-дослідних робіт та рефератів. Теми науково-дослідних робіт та рефератів, а також методичні рекомендації щодо їх виконання визначаються в навчально-методичних матеріалах з навчальної дисципліни.

5. Методи навчання та контролю

Під час лекційних занять застосовуються:

- 1) традиційний усний виклад змісту теми;
- 2) слайдова презентація.

На семінарських та практичних заняттях застосовуються:

- дискусійне обговорення проблемних питань;
- вирішення ситуаційних завдань;
- повідомлення про виконання індивідуальних завдань;
- складання окремих видів документів.

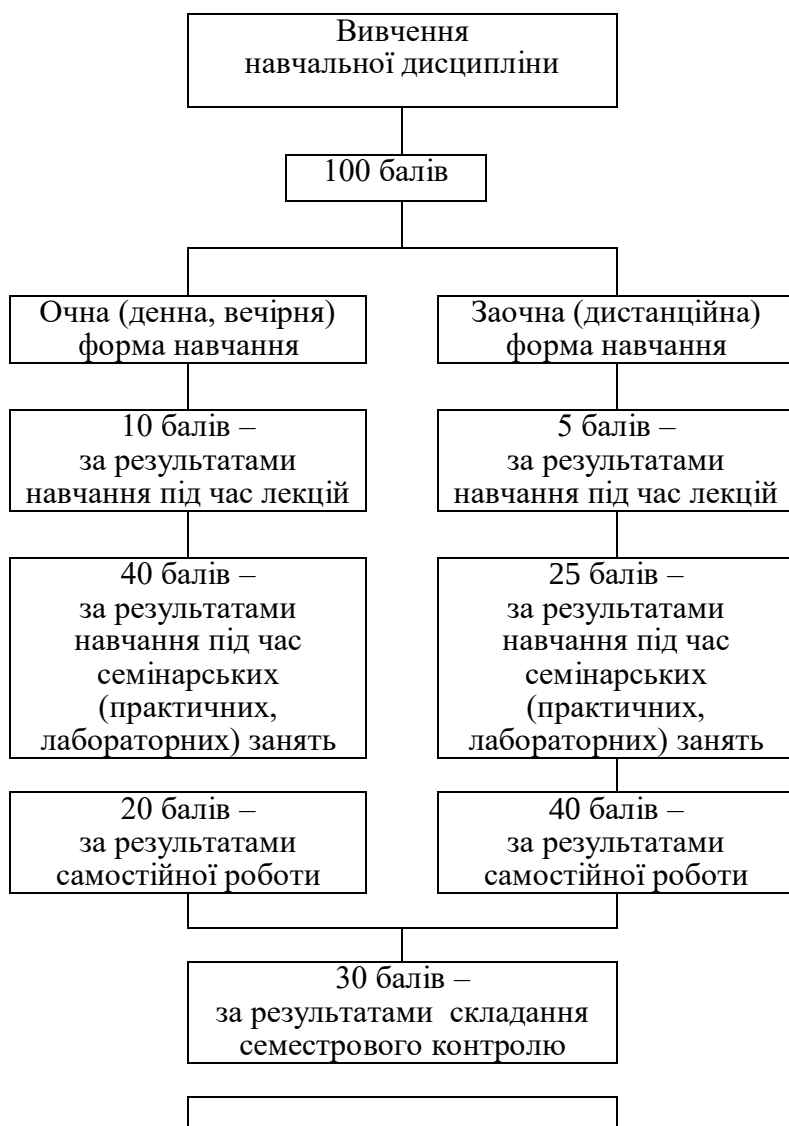
Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться у формах:

- 1) усне або письмове (у тому числі тестове) бліц-опитування студентів щодо засвоєння матеріалу попередньої лекції;
- 2) усне або письмове (у тому числі тестове) опитування на семінарських заняттях;
- 3) виконання поточних контрольних робіт у формі тестування;
- 4) захист підготовленого звіту про виконання ІНДЗ;
- 5) складання окремих видів документів за ситуаційними завданнями;
- 6) захист підготовленого публічного виступу.

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі усного іспиту. Структура екзаменаційного білету включає три теоретичних питання.

6. Схема нарахування балів

6.1. Нархування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

6.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 11 лекційних занять за денною формою навчання.

Отже, студент може набрати під час лекцій таку кількість балів:

Таблиця 1

№ з/п	Форма навчання	Кількість лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій										
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Денна (I семестр)	11	0,9	1,8	2,7	3,6	4,5	5,5	6,4	7,3	8,2	9,1	10,0

6.3. З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 11 семінарських занять за денною формою навчання у першому семестрі.

За результатами семінарського (практичного, лабораторного) заняття кожному студенту до відповідного документа обліку успішності виставляється кількість балів від 0 до 5 числом, кратним 0,5, яку він отримав протягом заняття.

Критерії поточного оцінювання знань студентів наведені у п. 4.3.8. Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова (затвердженого 29 травня 2017 року, протокол № 14).

6.4. Обсяг балів, передбачений для нарахування за самостійну роботу студентів, розподіляється так:

- 12 балів – за виконання завдань для самостійної роботи до кожної теми;
- 8 балів – за виконання індивідуальних завдань.

Розподіл балів здійснюється залежно від обсягу та складності завдань згідно з пунктом 4.3.17 Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

№ з/п	I семестр 11 тем	Номер теми											Усього балів
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1.	Максимальна кількість балів за самостійну роботу	1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	12
2.	Максимальна кількість балів за індивідуаль-не завдання					8							8
	Усього балів												20

7. Рекомендовані джерела

7.1. Основні джерела

1. Археологія України. Підручник / За ред. Л.Л. Залізняка. Київ, 2005.
2. Археологія України. Курс лекцій. К., 2005..
3. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України. Підручник. Тернопіль, 2002.

4. Давня історія України. Підручник / За ред. П.П.Толочко.Т.1-2. Київ, 1994.
5. Залізняк Л. Нариси стародавньої історії України. Київ, 1994.
6. Залізняк Л.Л. Первісна історія України. Київ,1999.
7. Папанова В., Голик А, Калініченко К. Нариси з історії та археології Бердянського краю. Посібник. Бердянськ, 2016.
8. Папанова В.А. Навчально-методичний комплекс з курсу «Археологія». Бердянськ, 2016.
9. Терський С. В. Археологія України (середньовічна доба):Навчальний посібник. Львів, 2017
10. Чмихов М.О. Давня культура. Навчальний посібник. Київ, 1996.
11. Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України: Підручник. Київ, 1992.

Додаткові джерела:

1. Абашина Н.С. М.Ю. Брайчевський про історичний зміст поняття "археологічна культура" та проблему культурної трансформації /Михайло Брайчевський. Вчений і особистість. К.: Фенікс, 2002. С. 25 -32.
2. Артеменко И.И., Моця О.П. Боги созданы людьми. Киев,1989.
3. Березанская С.С. Северная Украина в эпоху бронзы. Киев, 1982.
4. Брелік О. Ф. , Виборний В. Ю. Просторовий аналіз фінально-палеолітичної стоянки Передільське-I (басейн Сіверського Дінця). Археологія, 2001, №3.
5. Буйських А.В. До питання про надмогильні пам'ятники некрополя Херсонеса Таврійського IV—III ст. до н. е. Археологія, 2005, №1, 47-58.
6. Кераміка першої половини VII ст. до н. е. та питання доколонуізаційних зв'язків у Північному Причорномор'ї. Археологія, 2005, №2, 3-11.
7. Бунятян К. П., Фіалко О. Є. Скіфський курган з розмальованим саркофагом. Археологія, 2009, №3.
8. Бурдо Н. Б. Антропоморфна пластина з трипільського поселення Майданецьке. Археологія, 2011, №2.
9. Владимиров А. О. Інститут синедрів в Ольвії та проєдрів у Херсонесі Таврійському в римський період. Археологія, 2000, №3.
10. Відейко М.Ю. Мюллер Й., Бурдо Н.Б., Хофманн Р., Церна С. Дослідження у центральній частині Майданецького. Археологія, 2005, №1, 71-78.
11. Гершкович Я. П. Псевдоархеологія на пострадянських просторах: неусвідомлена небезпека. Археологія, 2011, №2.
12. Горбаненко С.А. Землеробство жителів поселень поблизу с. Волинцеве. Археологія, 2005, №1, 75-81.
13. Гошко Т. Ю. Воскова модель у ливарництві доби пізньої бронзи. Археологія, 2010, №4.
14. Дяченко О. В. Проблеми історичних інтерпретацій трипільської культури. Археологія, 2007, №2.
15. Забавін В. О. Пам'ятка первісного мистецтва в Північно-Східному Приазов'ї. Археологія, 2008, №1.
16. Залізняк Л. Л. Полісько-дніпровська катастрофа фінального палеоліту з

позиції археології. Археологія, 2008, №3.

17. Залізняк Л. Л. Періодизація та культура диференціація верхнього палеоліту України. Археологія, 2010, №4.

18. Залізняк Л. Л. Фінальний палеоліт – доба кардинальних змін. Археологія, 2015, №3, 3-18.

19. Залізняк Л. Л., Степанчук В. М., Ветров Д. О., Товкайло М. П., Озеров П. І. Гравет Центральної України та його історична доля. Археологія, 2007, №2.

20. Залізняк Л.Л., Сорокун А.А., Переверзєв С.В., Хоптинєць І.М. Неолітизація Київського Подніпров'я у світлі нових досліджень. Археологія, 2016, № 1, 3-18.

21. Зубар В. М. До історії Таврики II-I ст. до н. е. Археологія, 2003, №1.

22. Зубар В.М. Херсонес і таври: протистояння чи взаємодія? Археологія, 2005, №1, 16–28.

23. Мозолєвський Б. М. Проблеми етнічної географії Скіфії. Археологія, 1996, №4.

24. Моця О.П. «Внутрішня» Русь у контексті уточнення меж. Археологія, 2005, №1, 51-60.

25. Михайленко Є. М. Поняття «археологічна спадщина» в сучасному законодавстві та в історії розвитку археології. Археологія, 2010, №4.

26. Мурзін В.Ю. Проблема трактування поховань скіфських номархів. Археологія, 2005, №1, 19-29.

27. Мурзін В. Ю., Ролле Р., Скорий С. А. Дослідження Перещепинського курганного могильника. Археологія, 1995, №2.

28. Мурзін В. Ю., Фіалко О. Є. Зброя з Бердянського кургану. Археологія, 1998, №3.

29. Папанова В.А., Ляшко С.М. Господарські споруди в системі приміських садиб Ольвії Понтійської (підсумки розкопок 2003-2013 pp.). The Crimea and the Northern Black Sea Coast in Archaeological Research 1956–2013. Swiatowit Supplement Series C: Pontika et Caucasia. Warsaw, Institute of Archaeology of the University of Warsaw, 2017. Vol. I. P.249-259.

30. Русяєва А. С. Громадсько-політичні функції елліністичного храму Аполлона в Ольвії. Археологія, 1989, №4.

31. Русяєва М. В. Найдавніша скульптура Гермеса Пропілея з Херсонеса Таврійського // Археологія. – 2003. – №1

32. Скржинська М. В. Боспорські міфи в ілюстраціях античних вазописців IV ст. до н. е. Археологія, 1997, №4.

33. Стрельник М.О., Хомчик М.А. Про технологію прядіння за античної доби в Надчорномор'ї // Археологія. – 2005. – №1. – С. 70-75.

34. Терпиловський Р.В., Петраускас О.В. Черняхівські поховання могильника Дідів Шпиль на Канівщині. Археологія, 2005, №1, 58-69.

35. Фіалко О. Є. Сюжети амазономахії та грифономахії в античній торевтиці. Археологія, 2011, №1.

Інтернет-ресурси

Археологічні культури України. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:>

Інститут археології Національної Академії наук України. URL:

<http://www.iananu.kiev.ua/>

Сервер східноєвропейської археології. URL: <http://archaeology.kiev.ua/>

Спілка археологів України (бібліотека). URL: <http://vgosau.kiev.ua/index.php>

Інститут археології НАН України. www.iananu.org.ua.

Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник.
<http://muzeum.in.ua/>.

Національний музей історії України. <https://museum-portal.com/ua/museum/national-museum-of-history-ofukraine>.

Науковий журнал «Археологія». <https://archaeologyua.wordpress.com/>. 5. Одеський археологічний музей НАН України.

<http://www.nas.gov.ua/UA/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000524>.

Публічна кадастрова карта України. <http://map.land.gov.ua/kadastrova-karta>.

І. Спілка археологів України. spilka.arch.ukraine@gmail.com.

..Супутникова карта України. www.satellite-maps.ru > satellite-map-ukraine